

УДК 37.014.1

Я.Г. Гриньова

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ФАХІВЦЯ – ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті означено позиції науковців щодо змісту видів правової культури. Доведено важливість формування правової культури майбутніх фахівців. Розглянуто наукові дефініції правової культури осіб, задіяних у різних професійних сферах життєдіяльності суспільства. Визначено структуру правової культури майбутнього фахівця та запропоновано авторське її тлумачення.

Ключові слова: *правова культура майбутніх фахівців, структура правової культури, професійна діяльність.*

В статье определены позиции ученых о содержании видов правовой культуры. Доказана важность формирования правовой культуры будущих специалистов. Рассмотрены научные дефиниции правовой культуры лиц, задействованных в различных профессиональных сферах жизнедеятельности общества. Определена структура правовой культуры будущего специалиста и предложено авторское ее толкование.

Ключевые слова: *правовая культура будущих специалистов, структура правовой культуры, профессиональная деятельность.*

In article positions of scientists about the maintenance of types of legal culture are defined. Importance of forming of legal culture of future specialists is well-proven. Scientific defenicii of legal culture of persons is considered involved in the different professional spheres of vital functions of society. The structure of legalculture of future specialist is certain and her authorial interpretation is offered.

Key words: *legal culture of future specialists, structure of legal culture, professional activity.*

Постановка проблеми. Урахувавши надбання наукової спадщини, проаналізувавши ряд праць, присвячених правовій культурі, на нашу думку, є необхідність у додатковому науковому осмисленні важливості розвитку її формування в межах професійної освіти, оскільки будь-яка професійна діяльність регламентується нормами права. Але реалії сьогодення свідчать про протилежне, чим зумовлюється актуальність означеної проблеми, оскільки Міністерство освіти і науки України визначило в неюрідичних ВНЗ «Правознавство, с © Я.Г. Гриньова

інші правові дисципліни як вибіркові, а тому скорочення аудиторних годин й ігнорування важливості правового навчання може в майбутньому призвести до дегенерації рівня суспільної правової культури.

Аналіз актуальних досліджень. Значний унесок у дослідження правової культури зробили такі відомі науковці, як О. Агроновська, С. Алексєєв, Г. Балюк, Р. Ганєєв, О. Дьоміна, І. Зеленко, М. Кейзеров, С. Комаров, В. Камінська, В. Копейчиков, В. Котюк, Б. Кистяковський, А. Молчанов, Л. Петражський, А. Ратинов, О. Скакун, О. Семітко, С. Сливка, Г. Шершевич та ін., праці яких безпосередньо спрямовані на визначення її сутності, значенні та ролі у суспільному житті. Формуванню правової культури як важливого чинника професійної діяльності приділяли увагу такі вчені-педагоги, як: Д. Абашідзе, В. Безбородий, О. Генішер, М. Городиський, Л. Ніколаєва, С. Пішун, М. Подберезський, В. Савіщенко, О. Саламаткіна, О. Татаринцева, В. Тюріна, М. Щербань, Н. Яковлева та ін.

Мета статті полягає у важливості дослідження й формування одного із виду правової культури – професійної.

Виклад основного матеріалу. Сучасна наука розмежовує правову культуру на правову культуру суспільства як більш широке поняття та правову культуру особистості як вужче поняття. Деякі вчені, визначають ще й правову культуру професійної групи.

Перша становить систему цінностей, яких досягнуло людство у сфері права та які належать до правової реальності правового суспільства. Культура суспільства опосередковує всі основні сфери правого життя суспільства: законодавство, правотворчість, правореалізацію, права та свободи громадян, механізм держави, принципи й методи його діяльності, правосвідомість – і тому є важливим критерієм якісного правового життя суспільства.

Правову культуру у вузькому значенні слід розуміти як культуру окремої особи, що «включає в себе визначений рівень правосвідомості, якісне оволодіння вміннями і навичками правомірної поведінки» [10, с. 100]. Якщо правова культура суспільства характеризується наявністю конституційно закріпленої та гарантованої системи прав, свобод і обов'язків його членів, то про правову культуру особистості передусім свідчить

те, як ця людина усвідомлює, оцінює, дотримується прав і виконує обов'язки. Правова культура особистості – це знання й розуміння права, а також діяльність відповідно до нього. Вона виявляється в обсязі й глибині теоретичних знань права, навичках і вмінні грамотно вирішувати завдання на практиці. Отже, правова культура особистості – це суб'єктивно вироблений індивідом рівень володіння правом у своїй діяльності.

Третім видом правової культури, на думку науковців, є правова культура професійної групи або професійна правова культура. Як уважає О. Скакун, це одна із форм правової культури суспільства, притаманна тій спільноті людей, які професійно займаються юридичною діяльністю, що потребує спеціальної освіти та практичної підготовки [15, с. 513]. Проте, представники практично всіх спеціальностей у своїй професійній діяльності безпосередньо стикаються з правовими нормами (при прийнятті на роботу, виконанні своєї трудової функції, звільненні з роботи, здійсненні будь-якої діяльності – господарської, підприємницької, фінансової, аудиторської, адміністративної тощо). Тобто для того, щоб належним чином виконувати свої професійні обов'язки відповідно до норм права, потрібно знати ці норми, залежно від кваліфікації, спеціальності, фахової підготовки та сфери діяльності. Безперечно, правовій культурі юристів притаманний більш високий рівень розуміння і знання правових явищ у відповідних сферах професійної діяльності. Разом із тим кожна професія має свою специфіку, що зумовлює особливості правової культури різних представників (педагогів, медиків, фармацевтів, інженерів, працівників ОВС, працівників митного контролю, інспекторів ДАІ та ін.).

Тому правова культура осіб, задіяних у певних професійних сферах життєдіяльності суспільства, стала об'єктом досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Наприклад, М. Подберезський визначає, що правова культура вчителя – це «відносно стійке структурне поєднання розумово-вольових і морально-психологічних інтегрованих між собою складників, які злагоджено й гармонійно взаємодіючи проявляються у світоглядно-освітній, професійно-педагогічній діяльності і в приватному житті» [15, с. 16]. В. Безбородий правовою культурою працівників ОВС називає «інтегровану систему, що передбачає

гармонійну взаємодію компонентів, які визначають і спрямовують професійно-педагогічну діяльність співробітника ОВС» [2, с. 13]. О. Скакун у правовій культурі співробітника ОВС убачає «глибокі знання системи права й законодавства, впевненість у необхідності їх дотримання, вміння користуватися всією сукупністю правових засобів при виконанні службових обов'язків у межах компетенції, установлені законом та іншими правовими актами» [15, с. 518]. В. Міщенко правову культуру спеціаліста з вищою технічною освітою визначає як «ціннісне ядро суспільної правової культури; ступінь і характер його правового розвитку, який базується на визначеному рівні позитивної свідомості та реалізується в активному творчому правозастосуванні в повсякденному житті, а також у сфері інженерної діяльності» [9, с. 165]. О. Менюк зазначає, що «правова культура підприємця зумовлена правовою культурою суспільства й виступає як показник розвитку його свідомості, що забезпечує правомірність підприємницької діяльності. Це також система правових цінностей, що характеризується ступенем оволодіння підприємцем правом, наявністю в нього позитивних правових почуттів, правомірністю підприємницької діяльності й отримання прибутку законним шляхом» [8, с. 6]. Я. Радиш, Н. Мезенцева досліджували правову культуру медичних працівників, Е. Позняк – екологів, Н. Сидоренко – державних службовців, І. Коваленко – тележурналістів, М. Щербань – аграріїв.

Ураховуючи вищезазначене, впевнено можна стверджувати про існування третього виду правової культури – професійної, яка притаманна фахівцям незалежно від сфери їх діяльності. А от питання про структуру досліджуваного об'єкта у науковій теорії та практиці є одним із найбільш складних. О. Скакун у структурі правової культури суспільства виділяє такі конкретні елементи: культуру правосвідомості – високий рівень правосвідомості, який включає оцінку закону з позиції справедливості, прав людини; культуру правової поведінки – правову активність громадян, яка виражається в правомірній поведінці; культуру юридичної практики – ефективну діяльність законодавчих, судових, правозахисних, правоохоронних органів. А. Малько структурними елементами вважає рівень правосвідомості й правової активності суспільства, ступінь розвитку правових норм, ступінь розвитку

юридичної діяльності (культура правотворчих, правозахисних, правоохоронних органів); А. Семитко – правові тексти, правову діяльність, правову свідомість суб'єктів; В. Сальніков – право, правові відносини, законність і правопорядок. О. Агроновська вважає, що структурними елементами правової культури особистості є психологічний елемент (правова психологія); ідеологічний елемент (правова ідеологія); поведінковий елемент (юридично значуща поведінка) [1, с. 22; 7, с. 177; 14, с. 52; 15, с. 509].

Тому за допомогою дослідження відповідних наукових праць з урахуванням прийнятої в психології термінології й аналізу [12, с. 91; 3; 4; 5; 6; 9; 11; 16; 17] структурними компонентами правової культури майбутнього фахівця визначаємо такі: особистісно-ціннісний, когнітивний (інтелектуальний), діяльнісно-регулятивний (поведінковий). Особистісно-ціннісний компонент передбачає введення студентів у світ соціальних, моральних і правових цінностей; передбачає сформованість гуманістичних життєвих установок на основі знань законів і норм ділової етики, сформовану потребу у самовдосконаленні та морально-ціннісній мотивації в процесі засвоєння правових знань; визначає ступінь сформованості ставлення до закону як до цінності, яка в умовах демократичного суспільства знаходиться поза конкуренцією. Когнітивний компонент правової культури містить правові знання, які б сприяли успішній життєдіяльності в нових соціально-економічних умовах, забезпечує основу для формування сучасного правового мислення. Системність визначеного компонента забезпечується знаннями про сутність, ознаки, принципи, функції, джерела права, зв'язок права та держави, поняття й види правовідносин, систему законодавства, законодавчого процесу, класифікацію нормативно-правових актів, юридичну відповідальність та її види, джерела достовірної інформації в різних сферах суспільно-правової діяльності тощо. Разом із тим когнітивний компонент – це не тільки сума знань, елементарне володіння запасом інформації, а й розуміння того, що вимагає закон, здатність бачити зв'язок цих вимог із процесами, які відбуваються в суспільстві та державі; усвідомлення місця права в ієрархії цінностей суспільства. Діяльнісно-регулятивний (поведінковий) компонент правової культури передбачає навички

й уміння адекватно застосовувати норми закону в реальних життєвих ситуаціях; у професійній діяльності; вироблення навичок із дотримання правових норм; обрання правильної лінії поведінки в конкретній ситуації, вміння й навички обстоювати свої законні права та інтереси, а також інтереси інших осіб.

Отже, правова культура особистості є хоч і внутрішньо структурованою, але нерозривною цілісністю. Взаємозумовленість компонентів правової культури дозволяє на основі існуючого взаємозв'язку забезпечити цілісний вплив на формування правової культури особистості студента. Слід зазначити, що спробу визначити відносно автономні компоненти правової культури здійснено винятково в дослідницьких цілях. У реальності межі між цими компонентами значною мірою «розмиті», одна й та сама ознака різними своїми аспектами може входити до складу різних компонентів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На підставі здійсненого аналізу думок науковців щодо проблем правової культури в цілому й фахової правової культури зокрема з'являється можливість запропонувати авторське визначення правової культури майбутніх фахівців. У загальному розумінні це – підсистема загальної культури, яка відображає достатній рівень знань про державу й право, правову організацію суспільства та правове забезпечення діяльності професійної сфери, стійкі переконання щодо цінності права та необхідності його всебічного дотримання в усіх сферах життєдіяльності, зокрема й у фаховій, і виявляється в уміннях діяти правомірно та в здатності до самовдосконалення й суспільно-професійної активності в межах правового поля.

Дані визначення засвідчують, що правова культура осіб, які працюють у різних сферах, маючи спільні риси, водночас характеризується специфічними ознаками, детермінованими особливостями виду діяльності, цілями й завданнями, які ставляться перед цими особами в процесі реалізації ними своїх професійних функцій. Так, можна цілком упевнено стверджувати, що й правова культура майбутніх фахівців конкретної галузі вирізняється специфічним набором характеристик і своєрідністю структури.

Отже, визначення сутності правової культури майбутніх

фахівців забезпечує необхідний теоретичний базис для подальшого дослідження проблем формування правової культури окремих професійних груп, оскільки рівень останньої є необхідною передумовою розвитку правової держави в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аграновская Е.В. Правовая культура и обеспечение прав личности / Е.В. Аграновская. – М. : Наука, 1988. – 145 с.
2. Безбородий В.О. Формування професійної правової культури керівників органів внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / В.О. Безбородий. – Х., 2001. – 18 с.
3. Генишер Э.З. Педагогические условия развития правовой культуры студентов : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. пед. наук : 13.00.01 / Э.З. Генишер ; Оренбург. гос. пед. ун-т. – Оренбург, 1999. – 18 с.
4. Дьоміна О.С. Формування правової культури студентської молоді в умовах сучасного українського суспільства : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 / Оксана Сергіївна Дьоміна ; НАН України ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2007. – 217 с.
5. Живцов В.Ю. Организационно-педагогические условия формирования правовой культуры студента университета : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук. : 13.00.01. / В.Ю. Живцов. – Самара, 2008. – 24 с.
6. Максименко Е.И. Освоение студентом педагогического знания в процессе формирования правовой культуры : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук : 13.00.08. – Оренбург, 2008. – 21 с.
7. Мальков А.В. Теория государства и права : учеб. пособие [для средн. проф. образования по спец. «Правоведение»] / Александр Васильевич Малько. – М. : Юристъ, 2007. – 300 с.
8. Меньюк О.А. Формування правової культури підприємця : теоретичні та прикладні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 12.00.01 / О.А. Меньюк. – К., 2003. – 22 с.
9. Мищенко В.В. Формирование правовой культуры специалиста в учреждениях высшего технического образования : автореф. дисс. на соискание ученой. степени канд. пед. наук : 13.00.08. / В.В. Мищенко ; Курский государственный педагогический университет. – Курск, 2002. – 23 с.
10. Назаренко Г.В. Теория государства и права : учебн. пособ. / Г.В. Назаренко. – М. : Познавательная книга плюс, 1999. – 119 с.
11. Николаева Л.Н. Формирование правовой культуры студентов : дисс. на соискание уч. степени канд. пед. наук : 13.00.08. – Смоленск, 2005. – 219 с.

12. Педагогика профессионального образования : учеб. пособие [для студ. высш. пед. учеб. заведений] / Е.П. Белозерцев, А.Д. Гонеев, А.Г. Пашков и др. ; под. ред. В.А. Слатенина. – М. : Издательский центр.
13. Подберезський М.К. Правова культура майбутнього вчителя (теоретико-методологічний аспект) / М.К. Подберезський. – Х. : Основа, 1997. – 219 с.
14. Сальников В.П. Правовая культура / В.П. Сальников // Сальников В.П. Теория государства и права : Курс лекцій / под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – М. : Академия, 2001. – С. 626 – 639.
15. Скакун О.Ф. Теория государства и права : ученик / О.Ф. Скакун. – Х. : Консул, Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.
16. Тугуз С.Б. Формирование правовой культуры студентов вуза в условиях компетентностной модели подготовки специалиста : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук : 13.00.08 / С.Б. Тугуз. – М., 2009. – 22 с.
17. Щербань М.П. Формування правової культури студентів вищих аграрних навчальних закладів I – II рівнів акредитації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / М.П. Щербань ; Ін-т вищ. освіти АПН України. – К., 2005. – 20 с.